

BOLALARNI KITOBGA QIZIQTIRISHNING ILK PEDAGOGIK USULLARI**O'rolova Muhayyo Shokirjon qizi****Qo'qon universiteti****Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-24 guruh talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20138411>**

Annotatsiya: Ta'lim-tarbiya ishlarini takomillashtirish, uni jahon andozalari darajasiga ko'tarish, fan sohasidagi yangiliklarni amaliy hayotga tatbiq etish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, ularda fan asoslariga nisbatan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitoblar o'quv jarayonining muhim qismlaridan biridir. Bu, bolalarga o'qishni sevimli va ma'naviyatli qilishda katta ahamiyatga ega. Endi, sizga maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitoblar haqida batafsil ma'lumot beraman.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, pedagogik usullar, motivatsiya, maktabgacha ta'lim, interaktiv metod, o'yin texnologiyalari, oilaviy tarbiya, prezident farmonlari, ma'naviyat, ta'lim samaradorligi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitoblar o'quv jarayonining asosiy qismlaridan biri bo'lib, bolalarni o'qishga qiziqishini oshirish va ularga bilimni o'rgatishda katta ahamiyatga ega. Bu tashkilotlar o'quvchilarning o'zlarini rivojlantirish va ijtimoiy munosabatlarga kirishishni boshlash imkonini beradi. Ta'lim-tarbiya ishlarini takomillashtirish, uni jahon andozalari darajasiga ko'tarish, fan sohasidagi yangiliklarni amaliy hayotga tatbiq etish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, ularda fan asoslariga nisbatan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kitobga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, o'z navbatida, psixologiya, bolalar fe'l-atvorini bilmay turib amalga oshmaydi. Chunki har bir bola o'z shaxsiyat va dunyoqarashga ega. Shaxs kamoloti va uning taraqqiy etishida psixologiyaning o'rni beqiyosdir. Shuning uchun ham bolalarni kitob o'qishga qiziqtirishda psixologiya eng asosiy omil hisoblanadi.

Hozirgi zamon tarbiyachisi ijtimoiykasbiy vazifalarini bajarish uchun yuksak ma'naviy xislatlarga ega bo'lishi, umumiy va kasb madaniyati, ziyoliligi, axloqiy pokligi, faolligi, shaxsiy hissiyotlarga berilmasligi, ijodiy tasavvur egasi, psixik jihatdan sog'lom, davlatimiz fuqarosi sifatida ma'suliyatni his eta bilishi lozim.

Tarbiyachilik kasbiga xos psixik holatlar va xarakter maktabgacha yoshdagi bolalar psixikasining o'ziga xos xususiyatlarini tarbiyalashning psixik asoslari va qonuniyatlari haqida bilim, ko'nikma va malakalar berishdan va ularni kasbiy faoliyatga tatbiq etishdan iborat.

Bolaning 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yoshi bolalik davrining katta bir qismini tashkil etadi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati rivojlanadi hamda shaxsiy individual xususiyatlari (shaxsiy fazilatlari) tarkib topa boshlaydi. Rus pedagoglaridan P. F. Les Gaftning fikricha, insonning maktabgacha yoshidagi davri shunday bir davrki, ana shu davr mobaynida kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo'lishi belgilanadi va axloqiy sifatlarining asoslari yuzaga keladi. A. S. Makarenko bolalarni juda kichik davridan boshlab tarbiyalash zarurligi haqida gapirib, tarbiyaning eng muhim asoslari bolaning besh yoshgacha bo'lgan davri mobaynida yuzaga keltiriladi. Mana shu davrda qilingan butun tarbiya, tarbiya jarayonining 90% ini tashkil etadi, degan edi.

Asosiy tamoyillardan biri – yosh kitobxonni o‘rganishni uning shaxsini o‘rganish bilan bog‘liq holda olib borish. Avvalo tarbiyachi suhbat, kuzatish va boshqalar birgalikda kitobxon haqida to‘liq ma‘lumot bera oladigan bo‘lish lozim. Shunday qilib biz yosh kitobxonning qiziqishi va talablarini o‘rganish bilan birga uning o‘zini ham o‘rganamiz. Zero, kitobxonning qiziqishi, talabi uni o‘rab turgan muhit (oila, maktabgacha ta‘lim muassasasi, o‘rtoqlari) bilan munosabatini qo‘shib o‘rganishga, u haqda to‘liq ma‘lumot beradi. Ikkinchi tamoyil, pedagogik va psixologik xususiyatlardan kelib chiqadigan fikrlar va xulosalar asosida yosh kitobxonni o‘rganish bilan birga uning qiziqishlarini to‘g‘ri yo‘lga solib, yanada rivojlantirishdan iboratdir. Uchinchi tamoyil bolalar kitobini ilmiy va estetik jihatdan o‘rganish bilan uzviy alohida olib boriladi. Tarbiyachi bolalarga atalgan badiiy, ilmiy, ommabob kitoblarni yaxshi bilishi, uni pedagogik tomondan tahlil qila olish kerak. Tarbiyachi bu kitoblarni o‘zining mulohazasi va xulosalari bilangina baholab qolmasdan, kitobxonning yosh xususiyati, saviyasi hamda nuqtai nazarini ham hisobga olish lozim.

Zamonaviy ta‘lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — yosh avlodni har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan va yuksak ma‘naviyatga ega shaxs etib tarbiyalashdan iboratdir. Ushbu vazifani amalga oshirishda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish alohida o‘rin tutadi. Kitob inson tafakkurini rivojlantiruvchi, uning dunyoqarashini kengaytiruvchi va estetik didini shakllantiruvchi muhim manba hisoblanadi. Shu sababli bolalarda kitobga qiziqish uyg‘otish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

O‘zbekiston Respublikasida ham ushbu yo‘nalishga alohida e‘tibor qaratilib, davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish hamda kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish to‘g‘risida”gi qarori, shuningdek, “Yoshlarni ma‘naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash to‘g‘risida”gi farmonlar bu boradagi ishlarni tizimli yo‘lga qo‘yishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu hujjatlarda bolalarda kitobga mehr uyg‘otish, ularni mutolaaga jalb qilish va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bolalarning ilk yosh davri ularning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning qiziqishlari, dunyoqarashi va bilimga bo‘lgan ehtiyoji shakllanadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalar erta yoshdan boshlab turli vizual va eshitish orqali berilgan ma‘lumotlarni tez va samarali o‘zlashtiradi. Shu sababli kitobga qiziqtirish jarayonida rasmiy kitoblar, rangli illustratsiyalar, audio ertaklar va interaktiv metodlardan foydalanish yuqori samaradorlik beradi. Bolalarda kitobga qiziqish uyg‘otishda ertaklarning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Ertaklar orqali bola nafaqat yangi bilimlarni o‘zlashtiradi, balki yaxshilik va yomonlik, halollik va adolat kabi axloqiy tushunchalarni anglay boshlaydi. Shu bilan birga, ertaklarni sahnalashtirish, rolli o‘yinlar tashkil etish bolalarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi. O‘yin texnologiyalari ham kitobga qiziqtirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. O‘yin orqali o‘rganilgan bilimlar bola ongida mustahkam o‘rnashadi. Masalan, hikoyani davom ettirish, qahramonlarni tasvirlash yoki ularning harakatlarini ifodalash kabi mashg‘ulotlar bolalarning tafakkurini rivojlantiradi va kitobga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bundan tashqari, oilaning roli ham beqiyosdir. Ota-onalar bolaga kitob o‘qib berish, birgalikda mutolaa qilish orqali unda kitobga nisbatan mehr uyg‘otadi. Uy sharoitida kichik kutubxona tashkil etish, bolaga yoshiga mos kitoblar tanlash ham muhim ahamiyatga ega. Axborot-kommunikatsiya

texnologiyalarining rivojlanishi natijasida elektron kitoblar va audio materiallar keng tarqalmoqda. Bu vositalar bolalarda qiziqishni oshiradi, biroq ularni an’anaviy kitob o’qish bilan uyg’unlashtirish zarur. Shunday qilib, bolalarda kitobga qiziqish uyg’otish murakkab, ko’p qirrali pedagogik jarayon bo’lib, u tizimli yondashuvni va zamonaviy metodlardan samarali foydalanishni talab etadi.

Yuqoridagi ilmiy tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, bolalarda kitobga qiziqish uyg’otish jarayoni uzluksiz, tizimli va maqsadga yo’naltirilgan pedagogik faoliyatni talab etadi. Bu jarayonda pedagog, ota-ona va jamiyatning hamkorligi muhim omil hisoblanadi. Avvalo, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Har bir bola o’ziga xos qiziqish va qobiliyatlarga ega bo’lib, pedagog ushbu jihatlarni inobatga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishi lozim. Ikkinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo’llash kitobga qiziqishni oshiradi. Interaktiv metodlar, o’yin elementlari va vizual vositalar bolalarning diqqatini jalb etib, o’qishga bo’lgan qiziqishini kuchaytiradi. Uchinchidan, oilaviy muhitning ta’siri alohida ahamiyatga ega. Ota-onalar bolaga kitob o’qishning ahamiyatini o’z namunalari orqali ko’rsatishi zarur. Bu esa bolada mustaqil kitobxonlik ko’nikmasining shakllanishiga olib keladi.

To’rtinchidan, davlat siyosati darajasida qabul qilingan prezident farmonlari va qarorlari ushbu jarayonni qo’llab-quvvatlashda muhim rol o’ynaydi. Ular asosida ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirishga qaratilgan turli dasturlar amalga oshirilmogda.

Amaliy yechim sifatida quyidagilarni taklif etish mumkin: maktabgacha ta’lim tashkilotlarida maxsus “kitob burchagi” tashkil etish; bolalar uchun muntazam “mutolaa soatlari”ni joriy etish ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish; bolalar adabiyotlarini boyitish va ularni keng targ’ib qilish; pedagoglar malakasini oshirish orqali innovatsion metodlarni keng joriy etish. Xulosa qilib aytganda, bolalarda kitobga qiziqish uyg’otish — bu kelajak avlodning intellektual va ma’naviy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omildir. Uni ilmiy asosda tashkil etish orqali jamiyatda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda bolalarni kitobxonlikka, kitob o’qishga qiziqtirishda psixologiyaning o’rni beqiyosdir. Chunki psixologiyaning qator metodlari orqali bolalarning kitobxonlik ko’nikmalarini shakllatirishning samaradorligi turli tajriba va tadqiqot ishlari tomonidan aniqlangan. Haqiqatan ham bolaning maktabgacha yoshidagi davri shu qadar mazmundor va faol davrdirki, bu davr bolaning kelgusi o’sishida albatta o’z aksini qoldiradi. Shuning uchun maktabgacha yoshidagi davr ta’sir o’tkizish kuchi jihatidan g’oyat mas’uliyatidir. Bola ilk yoshdan maktabgacha davrga o’tgach, uning butun yashash sharoitida jiddiy psixologik o’zgarishlar yuz beradi.

Birinchidan, bola bog’cha yoshiga o’tgach, uning faoliyat doirasi ancha kengayib, mustaqilligi yanada ortadi. Uning o’yinlari, xatti-harakatlari ham boshqacha mazmunga ega bo’la boshlaydi

Ikkinchidan, bolaning butun faoliyatida nutqning roli orta boradi. Uchinchidan, bola maktabgacha yoshga o’tgach, muayyan dastur asosida maxsus pedagog tomonidan tarbiyalana boshlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning yashash sharoitida yuzaga kelgan bu o’zgarishlar uning jismoniy va psixik jihatdan o’sib kamol topishniga ta’sir etmay qolmaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni kitobxonlikka mehr uyg’otishning holatini o’rganish dolzarb masala hisoblanib, umuman bolalarning yosh xususiyatlarini psixologiya fani

o‘rganadi. Kitobxonlik esa uning xulosalarga tayanib, bolalarning kitob o‘qishicha, ularning yosh xususiyatlarini qanday kitoblarni o‘qish o‘rganishga ta’sir etadi.

Shunday qilib maktabgacha yoshdagi bolalarda, umuman bolalarda kitobga bo‘lginqiziqishni uyg‘otishda psixologiyaning o‘rni beqiyosdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. "Ilk qadam" davlat o‘quv dasturi. – T.: MMT vazirligi, 2022.
2. Qodirova F.R. Maktabgacha pedagogika. – T.: Tafakkur, 2022.
3. G‘oziyev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – T.: Noshir, 2021.
4. Babayeva D.R. Maktabgacha pedagogika. – T.: Fan va texnologiya, 2023.
5. Hasanboyeva O. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
7. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.
8. Usmonova M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.